

ŠTÚDIE

LADISLAV LENOVSÝ*

Z výskumu kultúrotvorných, identifikačných a revitalizačných procesov v prostredí vybraných slovenských a česko-slovenských komunit v Argentíne¹

LENOVSÝ, L.: On the Research of Culture Creation, Identification, and Revitalization Processes in the Environment of Selected Slovak and Czechoslovak Communities in Argentina. *Slavica Slovaca*, 58, 2023, No 3, pp. 445–459 (Bratislava).

The Slovak and Czechoslovak communities in Argentina are now predominantly made up of Argentines who reflect their Slovak or Czechoslovak origins. The existence of these communities is the result of migration processes that took place in the first half of the 20th century. The form and content of the current cultural creation, identification, and revitalization processes are the results not only of intergenerational transmission but also of their cultural invention. These are determined by the ethnocultural characteristics of the surrounding environment, as well as by state policy and nation-building processes. What motivates these people to have minority ethnic identification and activity in communities formed by their ancestors on ethnic lines? What cultural elements and phenomena do they interpret (traditionalize, create, revitalize) as representative ethnoidentifying and ethno-differentiating tools and why?

Identity, Culture, Revitalization, Minority, Slovaks in Argentina

1. Úvod

Problematika etnických minorít je dlhodobou a kontinuálne predmetom interdisciplinárneho vedeckého záujmu, lebo je súčasťou spoločenského, kultúrneho, politického aj ekonomického jestvovania multietnických spoločenstiev a občianskych spoločností. Multietnickosť spoločnosti je jedným z výsledkov migračných procesov. Zvyčajne sa v tomto kontexte najskôr prejavujú osobitosti jestvovania „vedľa seba“ a postupne čoraz viac osobitosti jestvovania „spolu“, samozrejme, s výnimkami exklúzie, ostrakizácie a marginalizácie, najmä v prípadoch niektorých kultúrne veľmi odlišných či uzatvorených etnických skupín.²

Slovenskí emigranti vo svete a ich potomkovia v novom domove dodnes vytvárajú komunity založené na etnickom princípe, a to s rôznym stupňom formalizovanosti: od priateľských a príbuzenských skupín, stretávajúcich sa sporadicky, alebo príležitostne, s neformálnou a spontánnou kultúrnou reprodukciou, až po etnoteritoriálne enklávy, cirkevné spoločenstvá a kultúrno-osvetové/umelecké spolky, s oficiálnym sídlom, právnickou formou existencie spoločenstva,

*Prof. PhDr. Ladislav Lenovský, PhD., ORCID: 0000-0003-3059-5036, Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Nám. J. Herdu 2, Trnava 917 01, Slovensko, ladislav.lenovsky@ucm.sk

¹ Štúdiá je súčasťou riešenia projektu APVV-20-0263 „Aktuálne kultúrotvorné, identifikačné a revitalizačné procesy v prostredí etnických minorít: Slováci v Argentíne a Kanade“.

² Lenovský, L. – Binetti, M. J. – Janíková, M.: Ambivalence in Interpretation of Multiculturalism as a Problem of Forming the Ethico-axiological Foundations in an Integrated Society. In: *EJST*, Vol. 14, No 4, 2018, s. 49–58, Fay, B.: *Současná filosofie sociálních věd: Multikultúrní přístup*. Praha: SLON, 2002. 324 s.

so špecializovanými ľudskými zdrojmi, infraštruktúrou, sofistikovanou a cieľavedomou kultúrnou reprodukciou (i tvorbou) a jej prezentáciou navonok.³

Slováci v Argentíne predstavuje pojem, ktorý sa dnes vzťahuje najmä na potomkov slovenských imigrantov, ktorí do Argentíny prichádzali v priebehu prvej polovice 20. storočia. Do roku 1918 boli oficiálne imigrantmi z Uhorska (najmä z územia dnešného Slovenska a tzv. Dolnej zeme), po roku 1918 boli oficiálne imigrantmi z Československa (s výnimkou obdobia existencie Slovenského štátu/republiky v rokoch 1939–1945), ďalej Juhoslávie, Rumunska a Bulharska. Najstarších súčasných Argentínčanov (aj) slovenského pôvodu (vo veku 80+) možno nazvať argentínskymi Slovákami aj preto, lebo mnohí z nich sa tak sami nazývajú. Sú to príslušníci prvej generácie potomkov slovenských imigrantov. Súčasné deti a mládež slovenského pôvodu v Argentíne sú štvrtou až piatou generáciou týchto imigrantov. Slováci žijúci v Argentíne, ktorí sa narodili na území Slovenska, alebo v iných zahraničných slovenských enklávach, tvoria dnes len malú časť slovenskej komunity, aj to iba v Buenos Aires.⁴

2. Demografická genéza Argentíny

Primárnym faktorom formovania identifikačných, kultúrotvorných aj revitalizačných procesov v prostredí etnickým minorít v Argentíne je obklopujúce sociokultúrne, politicko-ekonomické a historicko-geografické prostredie. Demografická genéza je optimálnym ukazovateľom vývinu tohto prostredia. Je kľúčom pre jeho pochopenie a je aj nástrojom na vytvorenie jeho obrazu.

Podľa informácií z cenzu v roku 2022 bol počet obyvateľov Argentíny takmer 46 miliónov, čo vzhľadom na rozlohu krajiny 2.780.000 km² nie je veľa. Navyše, viac ako 60 % obyvateľstva žije v provinciách Buenos Aires (17,6 mil., z toho v aglomerácii Gran Buenos Aires 11,5 mil.), Córdoba (4 mil.), Santa Fe (3,6 mil.). Až 87 % obyvateľov žije v sídlach nad 2000 obyvateľov. Možno konštatovať, že Argentína je riedko osídlená krajina. V jej južnej, suchej časti žijú len traja obyvatelia na jeden štvorcový km.⁵

Kvalitatívne aj kvantitatívne parametre dnešného obyvateľstva Argentíny sú výsledkom spolužitia autochtónneho obyvateľstva (označovaného aj ako pôvodné, domáce, indiánske) s prevažne európskymi imigrantmi a ich potomkami. Počet obyvateľov krajiny kontinuálne lineárne narastá. V priebehu 2. polovice 19. storočia sa tento počet viac ako zdvojnásobil (z 2 mil. v roku 1870 na 5 mil. v roku 1900). V 1. polovici 20. storočia sa strojnásobil (v roku 1925 presiahol hranicu 10 mil. a už v roku 1945 dosiahol hranicu 15 mil.). Dnešný stav je opäť strojnásobením počtu z polovice 20. storočia.⁶

Viac ako 70 % súčasných obyvateľov krajiny má aj európsky pôvod. Pôvodné obyvateľstvo do 90. rokov 20. storočia malo približne 10 % zastúpenie. Podľa DNA výskumu Univerzity v Buenos Aires až 56 % súčasných Argentínčanov má indiánskeho predka. Čisto indiánsky pôvod má pritom len 5,6 % obyvateľov.⁷ Takáto vysoká miera miešania obyvateľstva je dôkazom úzkych vzťahov pôvodných obyvateľov s imigrantmi, resp. s ich potomkami. Vysoká miera preferovania a manifestácie neindiánskeho (najmä európskeho) pôvodu je tu pomerne rozšíreným stereotypom i praktickou potrebou, najmä vzhľadom na (nielen historickú) diskrimináciu pôvodného obyvateľstva. Od 80.

³ Botík, J.: *Etnická história Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2007. 231 s., Bartalská, E. (ed.): *Sprievodca slovenským zahraničím*. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 2001. 376 s.

⁴ Je ich niekoľko málo desiatok. Ide prevažne o mladé ženy v produktívnom veku, s vyšším alebo vysokoškolským vzdelaním, ktoré prišli za argentínskym manželským partnerom, majú s ním deti, žijú a pracujú v Buenos Aires.

⁵ Cenzus 2002 Argentína, dostupné na: <https://censo.gob.ar/>.

⁶ INDEC 2022, Argentína, dostupné na: <https://censo.gob.ar/index.php/conoce-el-nuevo-geportal-del-indec/>.

⁷ INDEC 2022, Argentína, dostupné na: <https://censo.gob.ar/index.php/conoce-el-nuevo-geportal-del-indec/>.

rokov 20. storočia Argentína aj oficiálne na celoštátnej úrovni zohľadňuje autochtónny pôvod a kultúru pôvodného obyvateľstva, najmä v oblastiach vzdelávania, médií, kultúrnej politiky a sociálnej podpory. Súčasní imigranti dnes v Argentíne tvoria 10 % obyvateľov. Až 68 % z nich prichádza zo susedných krajín (okrem Čile), 2 % súčasných imigrantov pochádzajú z krajín Ázie (najmä Kórey) a 28 % z európskych krajín. Ekonomická kríza a nestabilita v rokoch 1998–2002, ba i tá súčasná, vyvolali emigráciu z Argentíny, najmä do Čile, Brazílie, západnej Európy a Severnej Ameriky.⁸

3. Slováci v Argentíne

Z hľadiska počtu imigrantov je Argentína po USA a Kanade historicky najdôležitejšou cieľovou krajinou pre slovenskú emigráciu na americký kontinent a najvýznamnejšou v španielsky hovoriacich krajinách.⁹ Do Argentíny celkovo prišlo 30–40 tisíc imigrantov slovenského pôvodu. V súčasnosti v Argentíne žije približne 30 tisíc obyvateľov slovenského pôvodu. K svojim slovenským koreňom sa hlási približne 1500–2000 z nich (asi 450 rodín).¹⁰ Podľa V. Hingarovej ide až o 100 tisíc potomkov českých a slovenských imigrantov.¹¹

Teoreticky, slovenská imigrácia do Argentíny je kontinuálny proces prebiehajúci na individuálnej úrovni od prelomu 19. a 20. storočia až do súčasnosti. Podľa J. Botíka¹² jej počiatky predstavuje prvá etapa, ktorá sa spája s príchodom náhodných jednotlivcov, výhradne mužov, ktorí zväčša splynuli s miestnym obyvateľstvom. Druhá etapa prebiehala v medzivojnovom období (1921–1938) a mala masový charakter. Išlo približne o 28 tisíc obyvateľov z Československa, z ktorých Slováci tvorili väčšinu.¹³ V rokoch 1921 a 1924 totiž USA radikálne obmedzili imigráciu a vysťahovalci si museli vyberať inú destináciu. Argentína ako „pull“ motívy imigrácie vtedy imigrantom poskytovala nielen rozvíjajúce sa urbánno-industriálne lokality, ale aj výhodné podmienky na získanie pôdy v riedko, alebo takmer neobývaných provinciách. V prípade česko-slovenskej imigrácie do Argentíny išlo o ľudí so slovenskou, českou, aj „československou“ identitou, čo sa v časti ich potomkov prejavuje dodnes (najmä vedomím pôvodu a spolkovou činnosťou).

Okrem Slovákov z územia Československa túto vlnu dotvárajú aj dolnozemskí Slováci ako príslušníci slovenských komunit založených v juhovýchodných častiach Rakúsko-Uhorska v rámci „postosmanskej“ kolonizácie v 18. a 19. storočí. Cieľom „postosmanskej“ kolonizácie bola ekonomická revitalizácia spustošeného a takmer vyľudneného územia, ktoré 150 rokov okupovala Osmanská ríša.¹⁴

Stratégia imigrantov z Československa bola založená na viacročnej pracovnej migrácii mužov – robotníkov s cieľom získať finančné prostriedky za prácu v priemysle s následným návratom domov. Trvalý odchod Slovákov s predpokladaným neskorším príchodom ďalšieho príbuzenstva do Argentíny bol ako stratégia zriedkavý. U dolnozemských Slovákov to však bolo

⁸ INDEC 2022, Argentína, dostupné na: <https://censo.gob.ar/index.php/conoce-el-nuevo-geportal-del-indec/>.

⁹ Memorandum of Understanding, 2018, dostupné na: <https://cancilleria.gob.ar/en/announcements/news/argentina-and-slovakia-sign-memorandum-understanding>.

¹⁰ Argentínska republika. 2021. Dostupné na: <https://www.slovenskezahranicie.sk/argentinska-republika/>.

¹¹ Hingarová, V.: Argentína. 2023. Dostupné na: <https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/>.

¹² Botík, J.: Slováci v argentínskom Chacu. Bratislava: LÚČ, 2002, s. 12–15.

¹³ Na základe dostupných štatistických údajov mohlo ísť o najmenej 60%-né zastúpenie (Botík, J.: Slováci v argentínskom Chacu, c. d., s. 12–15; podľa Dubovický, I.: Formovanie českého a slovenského etnika v Argentíne. In: Češi v cizině 2, Praha, 1989, s. 132; Kapitola, L.: K histórii slovenskej imigrácie v Argentíne. In: Slováci v zahraničí 6, Martin, 1980, s. 31; a Fordinálková, E.: Vystáhalolectvo zo západného Slovenska v medzivojnovom období. In: Slováci v zahraničí 9, Martin, 1983, s. 40).

¹⁴ Územie severnej časti dnešného Srbska – Vojvodina, západného Rumunska – bihorská a banátska oblasť, juhovýchodného Maďarska – Békešsko-čanádska oblasť a severozápadného Bulharska, kolonizované (okrem iných aj) slovensky hovoriacim obyvateľstvom z územia dnešného Slovenska a česky hovoriacim obyvateľstvom z územia dnešného Česka.

naopak, migrácia bola plánovaná a aj sa nezriedka uskutočňovala ako trvalý presun celých rodín za účelom získania pôdy, práce v poľnohospodárstve a pri chove dobytka.

Na konci tejto vlny (1921–1938) žilo v Argentíne 25–30 tisíc Slovákov; len v Buenos Aires ich bolo približne 10 tisíc.¹⁵ Práve v tomto období vzniklo v Argentíne najviac slovenských a česko-slovenských kultúrnych spolkov, športových klubov, cirkevných zborov, škôl, hospodárskych družstiev a krajských periodík.¹⁶

Ďalšia vysťahovalecká etapa (podľa P. Cabadaja druhá,¹⁷ podľa J. Botíka tretia¹⁸) sa spája s povojnovým obdobím (1947–1951). Na rozdiel od predchádzajúcich slovenských imigrantov a pracovného charakteru migrácie do popredia vystupujú najmä politické dôvody. Ako „push“ faktor migrácie tu sprvoti mohol zapôsobiť aj vznik Slovenského štátu (1939–1945), ktorý z územia Slovenska do emigrácie (v malej miere aj do Argentíny) vytlačal najmä židovské obyvateľstvo a čechoslovakisticky zmýšľajúcu inteligenciu. Situácia sa rapidne zmenila po znovuoobnovení Československa, najmä však od roku 1947, keď vyvrcholili emigračné tlaky štátu spôsobené vplyvom komunistickej ideológie.¹⁹ Následné znárodňovanie a socialistický spôsob kolektivizácie poľnohospodárstva, ktoré sa zavŕšilo v roku 1948, do veľkej miery zdefinovali príčiny tejto etapy emigrácie. Tvorili ju najmä (až do znárodnenia súkromného majetku) majetnejší podnikatelia a niektorí predstavitelia štátnej správy Slovenského štátu. Íšlo o stále vplyvnú, politicky aktívnu a pre nové socialistické (resp. komunistické) Československo neprijateľnú a separaticky zmýšľajúcu inteligenciu, ktorú nezriedka tvorili aj predstavitelia ľudáckeho a klérofašistického režimu. Aktéri tejto imigrácie sa usadili prevažne v Buenos Aires, kde oni sami a ich potomkovia našli uplatnenie napríklad v oblasti administratívy, služieb a v štátnej správe. Íšlo o vzdelanú a národnú (nie čechoslovakisticky) zmýšľajúcu inteligenciu. Mnohí predstavitelia tejto imigrácie sa aktivizovali v už existujúcich kultúrnych spolkoch a cirkevných zboroch. Súčasní členovia týchto spolkov hodnotia túto historickú etapu dosť rozporuplne. Na jednej strane evidujú nepochybný rozvoj spolkov a zvýšenie úrovne a podpory dovtedajšieho kultúrneho, spolkového a náboženského života (vrátane publikačnej a vydavateľskej krajskej činnosti, zintenzívnenia kontaktov so Slovenskom aj s celým slovenským zahraničím), no na strane druhej poukazujú aj na politizáciu existujúcich spolkov a cirkevných zborov, s čím časť vtedajších členov nesúhlasila. Obávala sa jej aj v kontexte politického vývoja v Argentíne v tom čase, pričom vo svojej argumentácii zdôrazňovala najmä snahu o udržanie primárne kultúrnej, osvetovej, vzdelávacej, duchovnej, sociálnej a spoločenskej funkcie spolkov a cirkevných zborov.

Od polovice 20. storočia slovenská imigrácia do Argentíny má opäť charakter sporadických individuálnych presídlení z osobných dôvodov (manželský partner, pracovná príležitosť alebo štúdium).

4. K metodike a metodológii výskumu

Cieľom prítomnej štúdie je najmä načrtnúť súčasný stav jestvovania slovenských a česko-slovenských komunít v Argentíne na príkladoch najsignifikantnejších identifikačných, kultú-

¹⁵ Botík, J.: Slováci v argentínskom Chacu, c. d., s. 14.

¹⁶ O založení a činnosti bližšie Hingarová, V.: Soupis českých a slovenských spolků v Argentině – vč. historie a fotografie. 2015 – 2016. Dostupné na: https://lamigrace.ff.cuni.cz/argentina/spolky/?wpv_view_count=519-CAT-TR6836526467b0f448c25a2caee4b3e155&wpvposttag=0&wpv_paged=2, Hingarová, V.: Česká a slovenská periodika v Argentině. Praha: Univerzita Karlova, 2021. 246 s.

¹⁷ Cabadaj, P.: Argentína. In Bartalská, E. (ed.): Sprievodca slovenským zahraničím. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 2001, s. 10.

¹⁸ Botík, J.: Slováci v argentínskom Chacu, c. d., s. 12–15.

¹⁹ Komunistická strana v československých voľbách v roku 1946 zvíťazila získaním 38% hlasov (v Čechách vyše 40 %). Na Slovensku zvíťazila Demokratická strana s vyše 62 %.

rotvorných a revitalizačných procesov, ktoré aktuálne prebiehajú vo vybraných komunitách v lokalitách Buenos Aires, Berisso, Presidencia Roque Sáenz Peña, Resistencia a Sierras Bayas.²⁰

Otázky, ktoré nás ako výskumníkov v teréne zaujímali, boli:

1. Na akých princípoch a motiváciách dnes existujú slovenské a česko-slovenské komunity?
2. Kto tvorí členskú základňu týchto komunit?
3. Čo je obsahom konceptu slovenskej, resp. česko-slovenskej kultúry/kultúrneho dedičstva týchto komunit?
4. Aké sú perspektívy, potreby a stratégie udržateľnosti a rozvoja týchto komunit?

Identita a identifikačné procesy

Identita v kontexte predmetného výskumu je sociálny konštrukt, ktorý predstavuje spoločné a recipročné stotožnenie sa viacerých individuálnych alebo kolektívnych entít, a to na základe rovnakých alebo podobných znakov, ktoré súčasne vedú k odlišeniu sa týchto entít od iných jednotlivcov alebo spoločností, ktoré majú tieto znaky odlišné.²¹ Podmienkou existencie identity je súlad vo výsledku autoidentifikácie jednotlivca alebo skupiny a výsledku ich identifikácie obklopujúcim prostredím.²² Komplexná individuálna alebo kolektívna identita je integrovaný systém „parciálnych“ identít, napríklad etnickej, náboženskej, socioprofesijnej, lokálnej alebo kultúrnej.²³ Identifikačné procesy sú predovšetkým také procesy, prostredníctvom ktorých sa vytvára, jestvuje a navonok prezentuje identita. Etnologický prístup k skúmaným komunitám, samozrejme, preferuje etnickú identitu. (O ktoré etnikum ide? Ku ktorému etniku subjekt patrí? Aké sú etnické znaky skúmanej komunity?) A práve vo vzťahu k etnickej identite sa v etnológii skúmajú aj všetky ostatné „parciálne“ identity. Kulturologický pohľad, pravda, uprednostňuje najmä kultúrnu identitu. (O akú kultúru ide? Ktorú kultúru subjekt zdieľa/ktorej je tvorcom/interpretom/nositeľom? Čo túto kultúru predstavuje?) Práve vo vzťahu ku kultúrnej identite sa v kulturológii skúmajú aj všetky ostatné typy identity. Tieto dva dopĺňajúce sa pohľady možno v prostredí argentínskych Slovákov vnímať ako tie, ktoré sa prelínajú práve pri hľadaní odpovedí na podstatné otázky výskumu: Kto sú argentínski Slováci/slovenskí Argentínčania dnes? Ktoré faktory pôsobia na ich identifikáciu? Akú motiváciu a aké nástroje majú na to, aby sami seba považovali za Slovákov/slovenského pôvodu a aby ich za Slovákov/slovenského pôvodu považovali ostatní? Totiž komunita a prostredie, v ktorom títo ľudia žijú, významne vplyvajú na tvorbu obsahu multikultúrnosti/multietnickosti, a tak sa nezriedka menia aj zaužívané pravidlá a typizované obsahy identity ich predkov. Na vytváranie a prezentovanie minoritnej identity, v Argentíne tak cenenej, slúži najmä (i keď niekedy značne prefabrikovaný) koncept „minoritnej kultúry“. Je tu vybudovaná najmä na imigrantskom, etnickom, resp. etnohistorickom a kultúrnom základe.

Kultúra a kultúrotvorné procesy

Kulturologický pohľad do problematiky skúmaných komunit vníma ich kultúru ako integrovaný adaptívny systém, ktorý umožňuje prežitie ich člena a jeho sociálne jestvovanie.²⁴ Na rozdiel od an-

²⁰ Slovenský kultúrny spolok (Buenos Aires), Slovenský argentínsky klub (Berisso), Česko-slovenský spolok (Presidencia Roque Sáenz Peña), Česko-slovenský spolok „Bratři všichni“ (Resistencia), Okruh potomkov Slovákov v Čaku (Presidencia Roque Sáenz Peña), Slovenský „spolok“ (Sierras Bayas).

²¹ Fay, B.: Súčasná filosofie sociálnych vied, c. d.

²² Bačová, V.: Problém identity v sociálnej psychológii. In Bianchi, G. (ed.): Identita, zdravie a nová paradigma. Human Communication Studies, Vol. 7. Bratislava: VEDA, 2001, s. 121-125.

²³ Lenovský, L.: Identity: (Today) a commodity among others. In: Filozofia, 2005, Vol. 60, no. 7, s. 536-541.

²⁴ Kultúra je všetko to, čo je v spoločnosti: 1. naučené, nie vrodené (enkulturácia, akulturácia), 2. zdieľané (členmi spoločenstva ako nositeľmi), 3. integrované (do kultúrneho systému s ostatnými prvkami), 4. symbolické (pričom po-

tropologického pohľadu, kultúra sa tu neskúma ako primárne spojená s konkrétnym človekom, hoci ten je jej tvorca, nositeľ, interpret aj konzument. Ďalej, nie je ani potrebné redukovat' ju na tradičnú alebo ľudovú kultúru, ani ako výhradne sa vzťahujúcu na etnicky vymedzenú skupinu ľudí, ako to robí etnologický prístup. Kultúra sa vníma ako výsledok *sui generis*, teda ide o systém s vlastnými pravidlami a vlastným vývinom, do ktorého vstupujú nielen kultúrne tradície, ale aj importy a invencia. Kulturologický prístup preto umožňuje deetnizovať: skúmať spôsob existencie minority nie ako etnickej, ale ako kultúrnej, a tak identifikovať aj také prvky minoritnej identity, ktoré skúmanej skupine nie sú „etnicky“ vlastné ani v nej historicky ukotvené. V identifikačnom diskurze minority „in situ“ sa tak neraz za exkluzívne a/alebo reprezentatívne považujú aj také kultúrne prvky a prejavy, ktoré v prostredí materského národa nedominujú, alebo vôbec nie sú prítomné.

Revitalizácia a revitalizačné procesy

Keďže v prípade slovenských komunít v Argentíne ide o etnický princíp, pojem revitalizácia sa tu spája s otázkou znovuoživovania (etno)kultúrnych znakov ako špecifických etnických prejavov, ktoré predstavujú predovšetkým kultúrne tradície, ale tiež jazyk predkov a povedomie o vlastnom pôvode.²⁵ Potenciál revitalizácie je v takomto prostredí vysoký a jej možná obsahová náplň veľká práve vtedy, keď ide o vysoký stupeň etnickej (a tým zväčša, ale nie výhradne) aj kultúrnej asimilácie. Potenciál revitalizácie je zároveň taký vysoký, aká veľká je tá časť konceptu „argentínskej verzie“ slovenskej kultúry, ktorá nemá nič spoločné s kultúrou na Slovensku, alebo kultúrou iných krajaných komunít. Tradícia sa tu totiž vytvára bez rozpakov, a to podľa aktuálnych potrieb a možností miestnej komunity.²⁶ Motiváciou revitalizačných procesov tu je predovšetkým a) snaha znútra (tradícia a udržanie existujúcich spolkov) a b) podpora zvonka (štátom podporovaná multi-kultúrnosť a kultúrna diverzita). Pre Argentínčanov (nielen slovenského pôvodu) ide o spôsob, ako definovať svoju identitu a odlíšiť sa od pôvodného a ostatného obyvateľstva inoetnického pôvodu.

Metódy získavania poznatkov

Primárne metódy na získavanie relevantných informácií predstavoval terénny výskum²⁷

rozumenie symboliky a významu u nositeľov je rovnaké), 5. dynamické (môže sa meniť), 6. adaptívne (prispôsobivé aktuálnym podmienkam a situáciám), 7. racionálne (pre nositeľov je najlepším riešením). Porov. Lawless, R.: Co je to kultura. Olomous: Votobia, 1996. 182 s.

²⁵ K problematike jazykovej a etnojazykovej revitalizácie v prostredí etnických skupín a malých národov bližšie Šatava, L.: Jazyk a identita etnických menšín: možnosti zachovania a revitalizace. Praha: SLON, 2008. 216 s., alebo Slobodová Nováková, K.: Study Possibilities of Present-Day Ethnic Revitalization of German Woodsmen in the Little Carpathians. In: Ethnologia Actualis: the Journal of Ethnographical Research, 2014, Vol. 14, no. 2, s. 97-108.

²⁶ Hobsbawm, E. – Ranger, T. (eds.): The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 320 s.

²⁷ Terénnemu výskumu predchádzal prieskum v máji 2017 v dĺžke 2 týždne s cieľom výberu skúmaných lokalít a zistenia možností uskutočnenia terénneho výskumu. Opakovaný terénny výskum sa uskutočnil v skúmaných lokalitách v dĺžke 2 týždne v máji 2022 a 2 týždne v októbri 2022.

Zoznam respondentov:

Meno	priezvisko	spolok/lokalita	komunikačný jazyk
Oktávio Archenitino	Drobny	Berisso	slovenský
Fabiana	Datko	Berisso	španielsky
César Emilio	Mangiaterra	Buenos Aires	slovenský
Kristína	Lukáčová	Buenos Aires	slovenský
Francisco Miguel	Taraba	Buenos Aires	slovenský
Paula	Sokol	Buenos Aires	španielsky
Roberto	Bubenik	P. R. Sáenz Peña	španielsky
Silvia	Knjiz	P. R. Sáenz Peña	slovenský

a heuristika.²⁸ Pri terénnom výskume išlo o nezúčastnené pozorovanie, štandardizované a pološtandardizované rozhovory s potomkami slovenských a česko-slovenských imigrantov. Preferovaní boli slovensky, alebo po česky hovoriaci vedúci členovia a členovia jednotlivých spolkov.²⁹

5. Skúmané spolky/komunity – výsledky výskumu

Slovenský argentínsky spolok v Berisso (Berisso)

Slovenský argentínsky spolok v meste Berisso vznikol v roku 1933. Po niekoľkých rokoch zanikol a bol obnovený v roku 1956, odkedy funguje nepretržite.

Príchod (aj) slovenských imigrantov do tejto lokality v rokoch 1925–1935 súvisel so založením dnes takmer 100-tisícového mesta v poslednej štvrtine 19. storočia a tiež s jeho ďalším rozvojom v prvej polovici 20. storočia. Príťahovalci z Európy a Ázie tu nachádzali prácu ako robotníci v miestnom mäsopriemysle, potravinárstve, konzervárňach, baliarňach, mraziarňach, chladiarňach a na jatkách. Mesto Berisso bolo totiž jedným z najvýznamnejších centier spracúvania mäsa z hovädzieho dobytku, ktorý sem po desiatkach tisíc kusov ročne hnali gaučovia, niekedy stovky alebo aj vyše tisíc kilometrov. Po spracovaní sa hovädzie mäso a výrobky exportovali z miestneho prístavu do celého sveta, najmä do Európy. Berisso získalo titul hlavného mesta príťahovalcov v provincii Buenos Aires práve na základe etnicky mimoriadne rozmanitého obyvateľstva imigrantského pôvodu. V súčasnosti pôsobí v meste 22 spolkov, ktoré združujú členov prítomných minorít. V meste sa každoročne organizuje festival minorít provincie Buenos Aires. Berisso leží v blízkosti hlavného mesta provincie Buenos Aires – mesta La Plata s takmer 850 tisíc obyvateľmi a iba 70 km od Buenos Aires. Hoci tradičný transport a spracúvanie hovädzieho mäsa sú tu už minulosťou z dôvodu príchodu nových foriem transportu dobytku a jeho spracúvania a pôvodné objekty nahradili moderné komplexy, predsa dnes ešte stojí autentická štvrť prvých imigrantov a nádeňníckych robotníkov-mäsiarov, ktorí v cykle trojzmennej prevádzky po desiatkach kráčali hlavnou cestou, každý so svojím dlhým čerstvo nabrúseným nožom. (Tento obraz, pre niektorých možno patetický, je základom identity mestského spoločenstva dnešných Berisanov, a to bez ohľadu na ich etnických pôvod.) Štvrť by si zaiste zaslúžila pamiatkovú ochranu a záchrannú rekonštrukciu ako špecifické „genius loci“ mesta a provincie.

V súčasnosti má slovenský spolok v Berisso približne 50 členov. Súčasťou spolku je od roku 2006 folklórny súbor Kriváň, ktorý tvorí niekoľko mládežníckych tanečných párov a detí. Spolu

Ana	Satina	P. R. Sáenz Peña	slovenský
Edgardo	Chapur Gramblička	P. R. Sáenz Peña	španielsky
Petr	Táborský	P. R. Sáenz Peña	český
Sofia	Trnovsky	Resistencia	španielsky
Tatiana	Řehak	Resistencia	španielsky
Noeli	Cernak	Sierras Bayas	španielsky
Cecilia	Alves	Sierras Bayas	španielsky

²⁸ Išlo najmä o syntetizujúce knižné diela, napr. Botík, J.: Slováci v argentínskom Chacu, c. d.; Botík, J.: Etnická história Slovenska, c. d.; Bartalská, L. (ed.): Sprievodca slovenským zahraničím, c. d. a Hingarová, V.: Česká a slovenská periodika v Argentíne, c. d. (slovenská a česká migrácia do Argentíny, etnická história a historiografia) a oficiálne webové stránky relevantných inštitúcií (aktuálny stav).

²⁹ Súčasťou terénneho výskumu bol aj archívny výskum zameraný na získanie dobovej fotodokumentácie a korešpondencie v súkromných archívoch respondentov, ďalej v archíve Slovenského kultúrneho spolku v Buenos Aires a v expozícii a depozite múzea v Česko-slovenskom spolku v Presidencia Roque Sáenz Peña. Tieto materiály sú predmetom ďalšieho výskumu.

je to približne 25 členov.³⁰ Spolok má vlastné sídlo s infraštruktúrou (sála, klub, bar, kuchyňa, gril (parilla), terasa, dvor, kolková dráha, toalety). Situované je v centrálnej štvrti mesta s dobrou dostupnosťou. Hlavný finančný príjem spolku predstavuje zisk z prenájmu priestorov na rôzne pohybové aktivity. Kultúrna politika a tradície v meste (najmä festival minorít: prezentácia gastronómie, krojov a folklóru) stimulujú činnosť spolku. Vlastný folklórny súbor umožňuje spolku lepšiu sebaaprezentáciu v rámci iných slovenských, respektíve česko-slovenských spolkov v krajine, ale aj iných minorít v meste a provincii.

Dnes žije v lokalite len jeden obyvateľ, ktorý dokáže dobre komunikovať v slovenskom alebo českom jazyku. Má vyše 80 rokov. Čiastočne rozumie slovenskému jazyku jedna aktívna členka, bývalá predsedníčka spolku a pedagogička na univerzite v La Plata. Blízkosť univerzity umožňuje navštevovať spolok aj takým mladým ľuďom, ktorí sa rozhodli študovať na vysokej škole. Členovia spolku, predovšetkým mládež a deti vo folklórnom súbore, majú zväčša zmiešaný etnický pôvod, čo ich oprávňuje navštevovať (aj) iné spolky (napr. nemecký, taliansky, španielsky). Svoje členstvo v slovenskom spolku zdôvodňujú pôvodom matky, ktorá ich ako deti do spolku priviedla, ďalej dobrými vzťahmi s ostatnými členmi spolku a obsahovou náplňou prezentačných činností spolku, ktorá sa im pri porovnaní s ostatnými spolkami páči najviac.

Slovenský kultúrny spolok (Buenos Aires)

Slovenský kultúrny spolok v Buenos Aires vznikol v roku 1926 predovšetkým ako pomocná, informačná a kultúrno-spoločenská ustanovizeň. Prelom 40. a 50. rokov 20. storočia znamenal príchod slovenskej inteligencie a politikov zaniknutého Slovenského štátu do spolku a tým jeho čiastočnú politizáciu. Vtedy na znak nesúhlasu časť členov zo spolku odišla. Tzv. „intervencia“ (1948–1956) – kontrola argentínskej spoločnosti pravicovou peronistickou vládou (označovanou aj ako fašistická) – zameraná na odhaľovanie a trestanie „páchania komunistickej činnosti“ spôsobila ďalšie zníženie členskej základne (nielen v tomto) spolku. Mnohé (nielen slovenské) uzatvorené spolky v krajine po uvoľnení atmosféry po roku 1956 už svoju činnosť neobnovili.

V ostatných dvoch, resp. troch desaťročiach s odchodom niektorých členov zo spolku dochádza k jeho odpolitizovaniu. Spolok tak opäť získal výhradne socializačný, kultúrno-osvetový a zábavno-vzdelávací rozmer. V súčasnosti má spolok oficiálne 143 dospelých členov a 12 detí. Na činnosti spolku sa pravidelne zúčastňuje však len menšia časť z nich. Absentuje tu odborný špecializovaný kultúrno-osvetový pracovník, rovnako aj hudobno-tanečné teleso, čo redukuje možnosti činnosti a prezentácie spolku. Spolok má vlastné sídlo v relatívne dobre dostupnej štvrti, ktoré tvorí dvor, archív, kancelárie, učebne, kde sa v prípade záujmu realizuje aj vyučovanie slovenčiny; ďalej sklad, správcovský byt, kuchyňa, bar, sála s javiskom, kolková dráha, toalety a gril (parilla). Dobrá dostupnosť v meste ako Buenos Aires znamená pre členov spolku možnosť dostať sa za optimálnej dopravnej situácie do sídla spolku v priebehu jednej až dvoch hodín a za rovnaký čas spať. Toto limituje pravidelnú činnosť zamestnaných a mládež počas týždňa, preto sa spolková aktivita redukuje na víkend. Aj v prípade seniorov znamená večerná prítomnosť na spolkových aktivitách nočné cestovanie s príchodom domov okolo polnoci alebo aj neskôr, čo v meste ako Buenos Aires predstavuje pomerne vysoké nebezpečenstvo. I napriek tomu tento čas a riziko členovia pravidelne podstupujú.

Relatívne početná seniorská základňa vytvára a) jadro kolektívnej pamäti komunity, b) základňu vedomostí o slovenskej kultúre a o slovenskom jazyku a c) bázu účastníkov interných

³⁰ Je pokračovaním tanečnej zložky spolku, ktorá vznikla v roku 1990. Porov. Datko, F. – Kabat, E.: Slovenský argentínsky spolok v Berisse. In: Slovenský svetový kalendár, 13. 2. 2022, dostupné na: <https://www.slovenskykalendar.com/slovensky-argentinsky-spolok-v-berisse/>.

podujatí spolku. Prevažnú časť seniorov tvoria rodáci z Buenos Aires a okolia. Ďalšími sú obyvatelia pochádzajúci prevažne z provincie Chaco (Čako), ktorí na sklonku produktívneho veku sa natrvalo presťahovali za príbuznými do Buenos Aires, kde sú lepšie služby, zdravotná starostlivosť a celkovo vyššia životná úroveň. Veľkosť a charakter mesta tu predstavuje neohraničený potenciál pre ľudské zdroje (členskú základňu aj účastníkov podujatí), organizáciu podujatí a iných aktivít, získavanie zdrojov aj partnerov na spoluprácu.³¹

Medzi tradičné podujatia určené najmä pre členov spolku patrí príprava tradičných slovenských jedál, vrátane jedál novšej proveniencie (buchty, knedle, príloha – dusená kapusta, langoše a pod.), ktoré dokážu pripravovať najmä vybrané seniorky. Príležitostne sa organizuje aj predaj tradičných jedál pre verejnosť (napríklad ako obedové menu vo vybraný deň). Ostatné roky sa pravidelne realizuje aj tlačenie sudovej kapusty. Väčšie stretnutia členov v spolku, výročia a jubileá vždy sprevádza príprava a podávanie grilovaného hovädzieho mäsa (asado a la parilla).

Pevnou súčasťou harmonogramu činnosti spolku je aktívna účasť na festivaloch minorít v Buenos Aires a v lokalitách, kde sídlia slovenské spolky (najmä Berisso, Presidencia Roque Sáenz Peña, Córdoba, či Rosario).

Slovenský jazyk tu ovláda väčšia časť seniorov. Naučili sa ho od rodičov, alebo od starých rodičov, keď sa slovenčina ešte používala v domácom prostredí. Svoje deti slovenčinu už neučili, a tým sa kontinuita prerušila. V spolku sa slovenský jazyk používa zriedkakedy.³² Dôvodom je jeho neznalosť v prostredí strednej a mladej generácie členov spolku, čo však nie je prekážkou pre činnosť spolku, ba ani pri vytváraní a upevňovaní identity členov spolku. Minoritná (etnická) identita členov sa tu totiž spája s členstvom v spolku (slovenskom) a vychádza z povedomia o pôvode jej členov.³³ Slovenský jazyk, samozrejme, ovládajú aj tí členovia spolku, ktorí prišli zo Slovenska do Buenos Aires pracovne alebo za manželským partnerom. Znalosť slovenčiny v kontexte spolkovej činnosti je dôležitá v prípade budovania a udržiavania kontaktov so Slovenskom, najmä pri oficiálnej komunikácii s inštitúciami krajanskej podpory. V takých situáciách je dispozícia členov, ktorí ovládajú slovenský jazyk, výhodou. (Nie všetky slovenské a česko-slovenské spolky takýmto členmi disponujú.) Aj v tejto súvislosti má význam vyučovanie slovenčiny, ktorá v prostredí tohto spolku prebieha dlhodobo a kontinuálne aj s existujúcim materiálno-priestorovým a personálnym zabezpečením. Táto slovenská škola by si však zaslúžila systematickú a aktívnu odbornú podporu a pomoc zo strany Slovenskej republiky.

Česko-slovenský spolok (Presidencia Roque Sáenz Peña)

Česko-slovenský spolok v Presidencia Roque Sáenz Peña bol založený v roku 1917 a dnes ho tvorí viac ako 40 aktívnych členov. Pôvodne združoval najmä po česky hovoriacich imigrantov z Československa a sčasti aj po slovensky hovoriacich imigrantov z Československa a Dolnej zeme. Tieto skupiny neboli jednoliatou homogénnou entitou, čo sa prejavilo aj v činnosti a profilovaní spolku a miestnej školy.³⁴ Dôvodmi viacerých sporov so zásadným významom boli pre niektorých ľudí alebo rodiny (okrem osobných animozít, ktoré sa bežne vyskytujú) najmä animozity vyplývajúce z náboženskej odlišnosti (imigranti z Československa boli prevažne rímskokatolíci,

³¹ Slovenské spolky v Argentíne spolupracujú nielen medzi sebou, ale nezriedka aj s inými spolkami v rámci vlastnej lokality, s ktorými majú nadštandardné vzťahy a vzájomne navštevujú svoje podujatia.

³² Návštevy zo Slovenska, kontakty s príbuznými na Slovensku, ale napríklad aj (predmetný) terénny výskum sú príležitosti, kedy tí, ktorí slovenčinu ovládajú, ju použijú. Tieto situácie sú pre mnohých z nich emocionálne silné až dojmavé (niekedy aj pre bádateľa.)

³³ Hoci časť členov nemá žiadny slovenský pôvod, členstvo a aktivita v spolku sú motivované priateľskými väzbami, alebo ide o manžela, či manželku.

³⁴ K interetnickým vzťahom v spolku bližšie Botík, J.: Slováci v argentínskom Chacu, c. d., s. 161-171.

Slováci z Dolnej zeme boli takmer výlučne evanjelici a. v.). Ďalšou animozitou bola jazyková rozmanitosť: Slováci z Dolnej zeme neovládali a odmietali češtinu. Aj politická odlišnosť predstavovala potenciálne napätie vo vzťahoch, keďže časť imigrantov sa orientovala na „slovenský“ a nie na „československý“ kontext. V hospodársko-ekonomickej odlišnosti predstavovali potenciálne animozity členstvá jednotlivých rodín v odlišných hospodárskych družstvách,³⁵ ktoré boli spolu s cirkevnými zbormi dôležitými faktormi formovania interpersonálnych vzťahov a vytvárania skupín. Dodnes existujúca „československá identita“ (ako minoritná) vychádza z toho, že československí (po česky a po slovensky hovoriaci) imigranti odišli z jedného štátneho útvaru – Československa, poznačeného aj ideovým myslením o jednotnom československom národe. V kontexte spolkovej činnosti pritom predstavuje obsahovú náplň aktivít čokoľvek, čo pochádza z českej, moravskej a slovenskej kultúry.³⁶ Dnes členskú základňu spolku tvoria najmä potomkovia česko-slovenských imigrantov z prostredia Moravy a z územia Slovenska.

Členovia spolku sami seba nevnímajú ani neprezentujú ako Čechov, Moravanov alebo Slovákov, ale ako členov česko-slovenského spolku, ako Argentínčanov česko-slovenského pôvodu, ako potomkov imigrantov z Československa. Obsahom sú artefakty (najmä exponáty v múzeu a kroje), tradičná česká a slovenská strava (resp. jej miestna verzia, ktorú sú schopní z dostupných surovín v argentínskych pomeroch pripraviť) a folklór.³⁷ Pri výskume je síce možné úzkostlivo sledovať, čo z prezentovaného obsahu činnosti spolku je české a čo je slovenské alebo moravské, a tiež to, v akom pomere sú zastúpené tieto kultúrne jedinečnosti, no aktivity spolku ani motivácia členstva na tejto spolkovej aktivite nestoja a nesúvisia s takýmto nazeraním na aktivity spolku. Primárne ide o prejavy spojené s koreňmi, dedičstvom predkov a „historickou“ predstavou o Československu, so snahou udržať kontinuitu vlastnej („argentínskej verzie“) česko-slovenskej kultúry, resp. toho, čo si členovia pod „česko-slovenskou“ kultúrou predstavujú.

Český jazyk (resp. podobu „obecnej“ češtiny) tu dobre ovládajú len niekoľkí seniori. Komunikačným jazykom spolku je španielčina. Po česky hovoriaci seniori sú pre náš výskum tiež vhodnými respondentmi, treba podotknúť, že spisovnému slovenskému jazyku dobre nerozumejú, lebo sa s ním takmer nikdy nestretli. Používanie španielčiny však odstraňuje tento komunikačný problém. Významným faktorom udržiavania, avšak dnes už skôr revitalizácie českého jazyka, je tu systematická, dlhodobá inštitucionalizovaná odborná podpora zo strany Českej republiky, ktorá prostredníctvom financovania českých škôl (aj) v Argentíne s učiteľmi češtiny z ČR „in situ“, vytvára viacej možnosti revitalizácie českého jazyka práve v prostredí potomkov česky hovoriacich imigrantov. Vyučovanie češtiny prebieha v Presidencia Roque Sáenz Peña a je situované priamo v priestoroch spolku, v objekte česko-slovenského múzea, v miestnosti pôvodnej školy (triedy), s pôvodným vyše storočným inventárom (samozrejme kombinovaným s novými didaktickými pomôckami a modernými technológiami).³⁸ Prítomný český učiteľ žije priamo v meste, osobne vyučuje aj v 180 km vzdialenom provinčnom meste Resistencia a usku-točňuje aj online výučbu pre záujemcov z celej Argentíny.³⁹

³⁵ Cooperatíva agrícola La Union vznikla z iniciatívy českých imigrantov z Čiech a Moravy, Cooperatívu El Progreso tvorili predovšetkým dolnozemeckí Slováci, tretia bola Cooperatíva Sáenz Peña.

³⁶ Podobným prípadom je existencia Juhoslovenského spolku.

³⁷ Príkladom je odev tanečníkov folklórneho súboru Moravanka, ktorý je skôr kostýmom, vlastnoručne vytvoreným členmi spolku z materiálov, ktoré je možné v Argentíne získať, a za finančné prostriedky, ktorými súbor disponuje. Dôležitým zdrojom získavania prostriedkov, artefaktov a materiálu sú aj dary z ČR, SR a nadácie Chaco Checo.

³⁸ 1. septembra 2023 bola otvorená nová škola v rekonštruovanej budove v areáli spolku.

³⁹ Podobným spôsobom vyučuje slovenčinu slovenská učiteľka, žijúca v Buenos Aires, v triede v slovenskom spolku a online v priestore celej Argentíny, avšak ako živnostník, bez podpory a akéhokoľvek inštitucionálneho ukotvenia či pomoci SR.

Súčasťou spolku je folklórny súbor Moravanka, ktorý ešte pred niekoľkými rokmi tvorili predstavitelia troch generácií. Členská základňa je dynamická a súvisí aj s generačnou výmenou. Na početnosť vplýva tiež odchod mládeže na štúdiá alebo za prácou mimo mesta a aj vzťahy jednotlivcov s aktuálnymi vedúcimi osobnosťami spolku. Zatiaľ čo tradičná strava prezentovaná spolkom na podujatiach je skôr česká, repertoár súboru je viacej slovenský. Ide o scénicky štylizované tanečné diela (folklorizmus) inšpirované ľudovými tancami z Myjavy, hornej Oravy a z východného Slovenska. Členovia sa inšpirujú tanečnými dielami umeleckého súboru Lúčnica, ktoré sú dostupné na internetovej stránke www.youtube.com. Systematická odborná podpora činností zo slovenskej strany v prípade FS Moravanka by nepochybne mala svoju relevanciu a opodstatnenosť.

Spolok má vlastné sídlo s kompletnou a na miestne pomery kvalitnou infraštruktúrou. Na veľkom pozemku v širšom a dobre dostupnom centre mesta sa nachádza komplex, ktorý tvorí dvor s parkovacími miestami, veľká spoločenská sála s javiskom, dobre vybavená kuchyňa a gril s terasou. Ďalej je to sklad, správcovský byt, tréningová tanečná sála a priestory múzea (pôvodne internátnej československej školy). Múzeum tvoria štyri miestnosti (2 expozičné, depozit/sklad a trieda).

Zaužívaný harmonogram podujatí spolku predstavujú minoritné festivaly, ktoré sa pravidelne realizujú v meste (v areáli Expoferia), ďalej tiež v provinčnom meste Resistencia a najmä festivaly v takých argentínskych mestách, kde pôsobia aj slovenské a česko-slovenské spolky (najmä v Buenos Aires, Berisso, Rosario a Córdoba). Na týchto podujatiach Česko-slovenský spolok prezentuje tradičnú gastronómiu a FS Moravanka kroje a scénický folklór z vlastného repertoáru. Neoddeliteľnou súčasťou týchto podujatí je súťaž o kráľovnú krásy. Súťažia zväčša mladé a do kroja odeté (podľa členov spolku tie najkrajšie) členky spolku. Samozrejme, zohľadňujú sa nielen endoetnické parametre krásy, ale aj reálna šanca na výhru, ktorá je podmienená a) pravidlami hodnotenia súťaže⁴⁰ a b) celospoločenskými parametrami ženskej krásy definovanými multietnickosťou argentínskej spoločnosti.

Dobre vybavená kuchyňa a spoločenská sála spolu so stabilným personálnym zabezpečením predstavuje základ spolku. Svoje priestory spolok prenajíma aj na ďalšie spoločenské podujatia, oslavy, jubileá a výročia, čím si zabezpečuje finančný príjem, ktorý sa používa na prevádzku, kultúrne aktivity a rozvoj spolkovkej činnosti. Dôležitým zdrojom príjmov spolku je aj predaj lokra,⁴¹ ktoré sa konzumuje počas najväčších zimných sviatkov. Lokro sa pôvodne varilo v domácnostiach. V ostatných desaťročiach sa varí a predáva na niekoľkých miestach v meste, zvyčajne na objednávku. Lokro z Česko-slovenského spolku podľa miestnych obyvateľov patrí k najlepším v meste, o čom svedčí aj fakt, že ho pripravujú v objeme okolo 1000 litrov, čo predstavuje tisíce porcií na predaj.

Perspektívy spolku sú postavené na udržaní česko-slovenského charakteru spolku, vrátane posilňovania slovenského elementu. Táto orientácia rozširuje nielen možnosti prezentácie českej aj slovenskej kultúry, ale aj možnosti získavania podpory z Českej aj Slovenskej republiky. Zvyšuje sa tým potenciál spolupráce s českými aj slovenskými krajaňskými komunitami vo svete. Využívanie a udržiavanie česko-slovenskej identity má tak nielen emocionálny, ale aj praktický význam. Výzvou je pritiahnúť do spolku potomkov tých, ktorí sa rozmanitých, vyššie uvedených, dôvodov doposiaľ neaktivizovali pre spolkovú činnosť, hoci v lokalite iné/lepšie možnosti na sebarealizáciu tohto typu nemajú.

⁴⁰ Porota u súťažiacich hodnotí aj znalosť minoritného jazyka, ľudového tanca, kultúrnych tradícií, aktivitu v spolkovkej činnosti.

⁴¹ Locro – hustá polievka s viacerými druhmi strukovín a mäsa, podobná kombinácii hrstkovej polievky a guláša.

Okruh potomkov Slovákov v Čaku (Presidencia Roque Sáenz Peña)

Okruh potomkov Slovákov v Čaku vznikol v roku 1991 a oficiálne má viac ako 100 členov. Členmi sú potomkovia Slovákov z Československej republiky, ktorí sa neidentifikujú s Československom ani „československou“ identitou, a potomkovia Slovákov z Dolnej zeme. V súčasnosti ide skôr o politicko-reprezentatívnu štruktúru ako kultúrno-spoločenskú ustanovizeň s vlastným sídlom, pravidelnou činnosťou a signifikantnou členskou základňou. Hlavným dôvodom jej založenia je ambícia spájať potomkov Slovákov v Čaku, pripomínať si významné výročia, udržiavať prítomné pamätníky a pôsobiť pri zabezpečovaní uchovávaní historických dokladov o prítomnosti slovenských imigrantov v meste a okolí. Výsledkom doterajšej činnosti je napríklad starostlivosť o pamätné a reprezentatívne súsošie Štefánik-Masaryk a o osadenie pamätnej tabule na budove (pôvodne slovenskej) školy v katastrálnom území Bajo Ondo Grande, kde boli hospodárske usadlosti slovenských imigrantov najviac koncentrované. Okruh spoločne s Česko-slovenským spolkom presadil, aby sa obnovil názov aj „Československá“ ulica v meste.

Spolok (Okruh potomkov Slovákov v Čaku) disponuje dobrými kontaktmi na samosprávu a provinčné štruktúry, rovnako aj na univerzitné prostredie. Ide o relatívne nový projekt s perspektívou, ktorého rozvoj bude zaujímavé aj naďalej sledovať.

Československý spolok „Bratři všichni“ (Resistencia)

Československý spolok „Bratři všichni“ vznikol v roku 2005 a tvorí ho približne 45 členov. Ide o presídlenecov z mesta Presidencia Roque Sáenz Peña a okolitých lokalít do Resistencie za účelom štúdia a vykonávania zväčša vysokokvalifikovanej práce vo veľkom meste (architekt, elektrotechnik, učiteľ, manažér a pod.). Český, resp. česko-slovenský základ spolku je tu doplnený aj o potomkov dolnozemsých Slovákov.

Súčasťou spolku je folklórny súbor, či skôr malé združenie priateľov folklóru „Bratři všichni“ s počtom členov do 10. Prevažne ide o študentov miestnej univerzity. Personálne zloženie je pomerne pohyblivé. Je zaujímavé, že v roku 2017 z približne 10 členov mala česko-slovenské korene len jedna, vedúca súboru, pričom všetci ostatní neboli len Argentínčania. Český a ani slovenský jazyk z členov súboru neovláda nikto. Predmetom činnosti je tvorba a interpretácia hudby a tanca inšpirovaných tradičnou ľudovou hudbou a tancom z Československa. Dôvodom členstva, tak ako v prípade mládeže vo všetkých skúmaných spolkoch, sú priateľské vzťahy a tiež sám fakt, že česko-slovenská kultúra sa im páči, chcú sa ju učiť a interpretovať.

Typickou črtou spolku je vyššia vzdelanostná, sociálna a ekonomická úroveň členov, vyplývajúca zo života členov spolku a z možností, ktoré ponúka vyše tristitisícové provinčné mesto. Čiastočná znalosť českého alebo slovenského jazyka je ešte prítomná u niektorých členov vo veku od 60 rokov. Absencia vlastného sídla redukuje možnosti činnosti, združovania sa a aj niektoré ďalšie aktivity. Spolok existuje skôr ako sociálna sieť než ako sociálna štruktúra. V prípade potreby sa stretávajú doma u niektorého z členov, čo tak, možno i paradoxne, formuje kvalitu interpersonálnych vzťahov smerom od sekundárnej k primárnej skupine.

Slovenský „spolok“ (Sierras Bayas)

Slovenský „spolok“ v Sierras Bayas pozostáva z 20–30 členov. Ide o neformálne združenie potomkov československých imigrantov prevažne z územia Slovenska. Aktivizácia potomkov nastala v období okolo roku 2018–2019, keď sa začali stretávať v miestnej knižnici. Po roku 2000 sa už totiž prejavila prirodzená mortalita najstarších obyvateľov mestečka (aj) česko-slovenského pôvodu. U ich potomkov tak dozrelo rozhodnutie zmobilizovať sa a vyvinúť aktivity

na zachovanie časti etnickej histórie mesta a jeho obyvateľov. Členovia sú najmä seniori, druhá generácia potomkov imigrantov, ktorých vek je nad 60 rokov. Aspoň základné ovládanie slovenského alebo českého jazyka sa v lokalite nepreukázalo. Výnimkou je jedna osoba „native speaker“ z prvej generácie potomkov (učiteľka na penzii vo veku približne 85 rokov) a jedna online študentka (vo veku nad 60 rokov) učiteľky slovenčiny zo spolku v Buenos Aires.

Dnes takmer 7-tisícové mesto Sierras Bayas vzniklo v polovici 19. storočia ako vápenkárska osada. Prvé pece a vápencové lomy začali v celom mikroregióne vznikať v priebehu 2. polovice 19. storočia. V roku 1919 tu (prevažne) talianski imigranti založili cementáreň Compañía Argentina de Cemento Portland. V 20.–30. rokoch 20. storočia do lokality prichádza približne 60 rodín prevažne zo stredného Slovenska. Muži pracovali ako robotníci v cementárni a ženy boli v domácnosti. Medzi prvými 180 cementármi v rokoch 1919–1954 (prevažne talianskeho pôvodu) je približne 40 z nich so slovenským alebo českým priezviskom (napr. Belusky, Bednarik, Cernak, Laska, Kopecky, Mañas, Majchrák, Nalezenc, Rikal, Trnavsky, Staňek).⁴²

Na vrchole produkcie v 50. rokoch fabrika zamestnávala vyše 1000 robotníkov. Dnes je tu zamestnaných menej ako 30 ľudí. Dôvodom je útlm ťažby vápenca, privatizácia, globalizácia a konkurencia. Mlyny a pece fabriky sú vypnuté, lomy v mestečku a okolí zatvorené. Aktuálnou výzvou je kultúrno-poznávaci/kultúrno-historický turizmus. Postindustriálny potenciál Sierras Bayas, pozostávajúci z objektu fabriky (svojho času jednej z najväčších v krajine), areálu lomov a príslušnej infraštruktúry, ďalej špecifik obklopujúcej prírodnej, aj ťažbou, industrializáciou a urbanizáciou vyformovanej kultúrnej krajiny, spolu s históriou mestečka, kolektívnou pamäťou ešte žijúcich obyvateľov – robotníkov, a lokálnymi „cementárskymi“ tradíciami, je dobrým a v lokalite v podstate jediným nástrojom udržania vitality lokálnej society.

Revitalizácia sa zameriava najmä na vyššie spomínané objekty a priestory a na nájdenie ich nového využitia. Príkladom je adaptácia vápenky „La Calera“ v rokoch 2009–2013, ktorá bola v prevádzke v rokoch 1888–1990, na kultúrno-spoločenský objekt v autentickom stave, ktorého súčasťou je okrem objektu vápenky a priemyselného zázemia aj sála, nádvorie a pamätná izba zameraná na dejiny ťažby vápenca, pálenia vápna a život robotníkov vo fabrike.⁴³

Relevanciu záujmu o túto lokalitu a komunitu definuje práve prebiehajúca postindustriálna transformácia, s ktorou súvisí práve potreba realizovať záchranný výskum, keďže vek nositeľov kolektívnej pamäte je tu pomerne vysoký. Navyše, kontinuita nie je zabezpečená, lebo robotnícky charakter lokálnej society zanikol spolu s ukončením činnosti cementárne.

6. Namiesto záveru

Na základe doterajšieho stavu prebiehajúceho výskumu možno skonštatovať, že **kultúrotvorné procesy** v prostredí slovenských komunít v Argentíne predstavuje predovšetkým:

- udržiavanie a prezentácia vybraných kultúrnych tradícií spolkami, vrátane folklórnych súborov,
- adaptácia tradičnej kultúry slovenských a českých, resp. československých imigrantov ich potomkami podľa možností, schopnosti a zámerov interpretov (kroje/kostýmy, folklór/folklorizmus, tradičná strava/upravená strava prezentovaná ako tradičná),
- vznik a interpretácia „argentínskej verzie“ slovenskej/česko-slovenskej kultúry:
 - a) ako súčasti argentínskej kultúry – kultúry imigrantov (koncept argentínskej národnej kultúry a argentínska spoločnosť totiž rešpektuje jej multietnický pôvod, čo sa prejavuje prijímaním kultúrneho obsahu imigrantského pôvodu),

⁴² Pioneros de Sierras Bayas. 2001. Dostupné na: <http://www.sierrasbayas.com.ar/GENTE/pionero0.html>.

⁴³ Bargas, J.: Recuperan La Calera, un viaje al pasado productivo de Sierras Bayas. In: El Popular, 24. 2. 2013. Dostupné na: <https://www.elpopular.com.ar/nota/-151415/2013/02/recuperan-la-calera-un-viaje-al-pasado-productivo-de-sierras-bayas>.

b) ako súčasť slovenskej/československej kultúry (kultúra krajanských komunít je súčasťou národnej kultúry, vrátane jej špecifik vzniknutých adaptáciou na obklopujúce prostredie a akulturáciou z obklopujúceho prostredia, aj vlastnou invenciou, ktorú je nevyhnutné rešpektovať rovnako, ako adaptačné, akulturačné a invenčné zmeny v národnej kultúre vo svojom materskom priestore/štáte).

Argentína ako svojbytný sociokultúrny priestor je výsledkom procesu amalgamácie,⁴⁴ čo vysvetľuje status, aj kvalitu heteroobrazu jej súčasných etnických minorít.

Identifikačné procesy tu pozostávajú z uvedomovania si a prezentácie svojho etnického pôvodu v prostredí spolkov, najmä prostredníctvom:

- interných podujatí pre členov a priateľov (primárnym je tu sociálno-psychologický a etnopsychologický rozmer: budovanie a udržiavanie súdržnosti, výchova, vzdelávanie a zábava, vzájomná pomoc a poradenská činnosť, vytváranie priateľských, partnerských, manželských a medzigeneračných vzťahov, moderovanie špecifických problémov v období dospievania a starnutia, socializácia),

- prezentácie činnosti spolku na externých podujatiach (ako hodnotných, zaujímavých, až exkluzívnych odlišností od ostatných, a to v rámci

- a) slovenských/česko-slovenských komunít v Argentíne,

- b) v rámci etnických minorít v Argentíne,

- c) vo vzťahu k Slovensku/ČR,

- d) k ostatným krajanským komunitám vo svete).

Revitalizačné procesy sú tu prítomné ako:

- a) globálne súčasné trendy: bio/eko/tradičné fenomény, politika podpory kultúrnej diverzity ako hodnoty, ideológia multikulturalizmu ako optimálneho stavu spoločnosti (i keď čoraz viac deetnizovaná), pocit hrdosti na svojich predkov a korene (etnicitu tu v duchu politickej korektnosti nahrádza komunita),

- b) lokálne trendy: výučba českého/slovenského jazyka, ľudový tanec a hudba ako predmet činnosti a prezentácie hudobno-tanečných telies, tradičná gastronómia ako súčasť internej aj externej činnosti spolkov, vznik/obnova/zintenzívnenie činnosti zaniknutej/zanikajúcej komunity.

V úvode položené výskumné otázky sú zodpovedané všetky, i keď niektoré len čiastočne. Dôležité priebežné zistenia sú tieto:

- Pri fungovaní spolkov, formovaní ich členskej základne a obsahovej náplne je dôležitejšia kultúra a vzťah členov k nej, ako etnická príslušnosť.

- Jazyk predkov nie je najsignifikantnejším ani výhradným etnoidentifikačným faktorom,

- Etnický pôvod je stále primárnym organizačným a kultúrotvorným princípom existencie komunít, hoci už nie je jedinou a bezvýhradnou podmienkou členstva v spolku/komunitě.

„Európsku“ multietnicitu tak zjednodušene môže predstavovať to, keď okrem štátotvornej majority dotvára občiansku spoločnosť niekoľko väčších a oficiálne uznaných etnických minorít. „Európsky“ zmiešaný pôvod tak paušálne reprezentuje taký jednotlivec, ktorého otec, otcovi rodičia i celá otcovská línia sú príslušníkmi jedného etnika a matka, jej rodičia i celá matkina línia pochádza z druhého etnika. Jednotlivec s „európskou identitou“ si volí medzi dvomi možnosťami, alebo deklaruje dvojitú etnickú identitu.

⁴⁴ Amalgamácia je kulturologickým termínom, ktorým sa pomenúvajú procesy rozdielne od asimilácie, keď dominantná kultúra pohltí ostatné menšie kultúry tak, že sa jej prispôbia, zmenia sa a zaniknú. Označuje teda proces, keď výsledkom splynutia kultúr je vznik novej kultúry. Podobne sa dá o tomto procese uvažovať aj v etnologických koreláciách o etnikách.

„Argentínsku“ multietnicitu môže paušálne predstavovať aj stav, keď etnicky identifikovateľná štátotvorná majorita neexistuje a občiansku spoločnosť vytvárajú desiatky väčších aj menších národností a etnických skupín, vrátane kmeňov pôvodného indiánskeho obyvateľstva, pričom všetci sú Argentínčania. „Argentínsky“ zmiešaný pôvod zjednodušene reprezentuje taký jednotlivec, ktorého otec je nezriedka potomkom zo zmiešaného manželstva a celú otcovu líniu predstavujú príslušníci pochádzajúci z viacerých etníc, rovnako to platí aj o pôvode matky a jej línie. „Argentínsky“ jednotlivec si tak vyberá z viacerých možností, alebo deklaruje iba argentínsku identitu. Veľká časť členov súčasných slovenských a česko-slovenských komunít (najmä stredná a mladá generácia) má práve takýto pôvod. Ten jednotlivcovi umožňuje výber členstva vo viacerých spolkov. Zvyčajne sú rozhodujúcimi skutočnosťami odpovede na otázky: do ktorého spolku ho ako dieťa vodievala jeho matka, kde našiel najlepšie vyžitie a priateľov, a ktorý spolok mu poskytuje najlepšie možnosti na uspokojenie jeho spoločenských, kultúrnych, emocionálnych a iných potrieb.

On the Research of Culture Creation, Identification, and Revitalization Processes in the Environment of Selected Slovak and Czechoslovak Communities in Argentina

Ladislav Lenovský

The issue of ethnic minorities has been a long-standing and continuous subject of interdisciplinary scholarly interest because it is part of the social, cultural, political, and economic existence of multiethnic communities and civil societies.

The primary factor shaping the identification, culture-building, and revitalization processes in ethnic minority settings in Argentina is the surrounding socio-cultural, political-economic, and historical-geographical environment.

In terms of numbers, Argentina is historically the most important destination of Slovak emigration to the American continent after the USA and Canada, and the most important of the Spanish-speaking countries. On an individual level, Slovak immigration to Argentina has been a continuous process from the turn of the 19th and 20th centuries to the present day. A total of 30-40 thousand immigrants of Slovak origin arrived in Argentina. At present, there are approximately 30 thousand inhabitants of Slovak origin (also) living in Argentina. Approximately 1500-2000 of them (about 450 families) claim their Slovak roots.

The presented work aims to outline the current state of existence of Slovak and Czechoslovak communities in Argentina, using examples of the most significant identification, culture-building, and revitalization processes currently taking place in selected Slovak and Czechoslovak communities in Buenos Aires, Berisso, Presidencia Roque Sáenz Peña, Resistencia, and Sierras Bayas. The primary methods of information gathering were field research and heuristics.

Based on the research results to date, it can be concluded that:

- The culture-forming processes in the studied environment are mainly represented by a) the maintenance and presentation of selected cultural traditions by associations, including folklore groups, b) the adaptation of the traditional culture of Slovak and Czech or Czechoslovak immigrants by their descendants (costumes/costumes, folklore/folklore, traditional food/prepared food), c) the creation and interpretation of an “Argentine version” of Slovak/Czechoslovak culture.

- The identification processes here consist of the awareness and presentation of one's ethnic origin in the environment of the association, mainly through a) internal events for members and friends of the association, b) presentation of the association's activities at external events.

- Revitalization processes are present here as a) global contemporary trends (popular bio/eco/handmade phenomena, politics of promoting cultural diversity, ideology of multiculturalism, sense of pride in one's ancestors and roots), b) local trends (teaching Czech/Slovak language, folk dance and music, traditional gastronomy, creation/renewal/intensification of the activity of a defunct/extinct community).

Culture and the members relationship to it are more important than ethnicity in the functioning of the associations, the formation of their membership, and their content. Ancestral language is not the most significant or exclusive ethno-identifying factor. Ethnicity is still the primary organizing principle for the existence of the researched communities, but it is not an unqualified condition for membership in the association/community.